

RESMÎ VE FARŞÇA ŞİİRLERİ

Rasmî and His Persian Poems

(Makale Geliş Tarihi: 30.03.2020 / Kabul Tarihi:15.04.2020)

Veyis DEĞİRMENÇAY*

Öz

15. yüzyılda yaşamış manifaturacı, şair ve ressam Resmî Efendi Bursalıdır. Bursa'da yaşamış ve orada vefat etmiştir. Bursa'da medfunur. Gazellere tahmis yazmada ünlüdür. Cönklerde, şiir mecmualarında, tezkirelerde ve başka eserlerde yer alan bir divan teşekkül edecek kadar Türkçe şiirleri ve bunların içinde tespit edilen üç adet Farsça şiiri vardır.

Bu çalışmada Resmî Efendi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Farsça mevcut üç şiiri tenkitli metni kurularak günümüz harflerine aktarıldı ve Türkçeye çevrildi. Ayrıca şiirler, aruz, kafiye, edebî sanatlar, dil ve muhteva açısından incelendi.

Anahtar Kelimeler: Resmî, Bursalı Resmî, Farsça Şiirler, Gazel, Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri.

Abstract

Draper, poet and painter Rasmî Efendi who lived in the 15th century is from Bursa. He lived in Bursa and died there. He was buried in Bursa. He is famous for writing Tahmis to Ghazals. He has a substantial amount of Turkish poems found in Conks, poetry magazines, tezkires and other works which can generate a diwan and three Persian poems among them.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü; Prof.Dr., *Atatürk University Journal of Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature*, drvevis@atauni.edu.tr/vevis0065@hotmail.com, [ORCID ID:https:// orcid.org/0000-0003-82145526](https://orcid.org/0000-0003-82145526).

In this study, after briefly informing about Rasmî Efendi, three existing poems in Persian were translated into contemporary letters by establishing their criticized texts and translated into Turkish. Additionally, poems were examined in terms of aruz, rhyme, literary arts, language and content.

Keywords: Rasmî, Rasmî of Bursa, Persian poems, ghazal, Ottoman poets saying Persian poems.

Giriş

Osmanlı döneminde yaşamış Türkçe ve Farsça şiirler kaleme alan, hatta divan ya da divançeler tertip eden birçok şairimiz vardır. Bu şairlerin şiirleri veya divanları hakkında, genelde üniversitelerde kısmen de diğer eğitim kurumlarında birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmakta, mevcut şiirler günümüz harflerine aktararak yayımlanmaktadır.

Ne var ki, Türkçe şiirlerin dışında özellikle Arapça ve Farsça şiirleri olan şairlerin eserleri üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında, günümüz harflerine aktarılan birçok metnin yanlış okunduğu ve hatalı yazıldığı görülmüştür. Araştırmacılar iyi derecede Farsça ve Arapça bilmediklerinden şiirleri veya metinleri yazarken fahiş hatalar yapmış, hatta gülünç duruma düşmüşlerdir.

Bu olumsuz durumları ortadan kaldırmak için Farsça ve Arapça bilmeyen araştırmacılar, metinleri günümüz harflerine aktardıktan sonra metnin ekine veya yanına resmini veya kopyasını koyabilir ya da hiç yazmadan sadece resmini veya kopyasını verebilirler. Bu tarz bir uygulama, kanaatimce daha iyi olacaktır; zira şairlerin Farsça veya Arapça şiirlerini veya bu dillerde yazılmış metinleri okumak ve incelemek isteyen okuyucular orijinal halinden faydalanabilirler.

Resmî

Resmî Efendi Bursalıdır. 15. yüzyılda Bursa'da yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) vezirlerinden şair Ahmed Paşa b. Veliyyüddin'in (ö. 902/1496-1497) ve Bursalı şairler Harîrî ve Kandî'nin çağdaşı ve dostlarından. Ayrıca Turâbî, Senâyî, Câmî, Cemâlî, Hamdî, Haydar, Hafîfi, Halîlî, Dâî, Zeyneb, Sa'dî, Şehrî, Şehdî, Sâfî, Sun'î, Adnî, Aşkî, Ulûmî, Kâtibî, Gülşenî, Kemâl-i Zerd, Leâlî, Mehdî, Nişânî, Nizâmî ve Nûrî gibi şairlerle de çağdaştır.

Eğitimi ve ailesi hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur; ancak mevcut Türkçe ve Farsça şiirleri ve ana dilinin yanında Farsçayı şiir söyleyecek kadar iyi derecede bilmesi, iyi bir eğitim aldığı göstermektedir. Manifaturacı esnafındadır.

Söz ve şiir sanatında yetenekli şairlerdendir. Nakış ve resim sanatında da mahirdir. Halk arasında yaygın söylenen, nitelikli, büyüleyici, beğenilen Türkçe

ve Farsça güzel şiiirleri vardır. Gazellere tahmis yazmada ünlüdür. Şeyhî, Ahmed Paşa ve Nizâmî gibi ünlü şairlerin şiiirlerine tahmis yazmıştır. Bursa'da medfundur. Türkçe şiiirlerinden Şeyhî'nin gazeline tahmisinden bir bent ile başka şiiirlerinden birkaç beyit (Tuman, 1380: I, s.336; Tâhir, 1333: I, s.14; Canım, 2000: s.226, 271-272; İsen, 1998: s.185-168; Akar, 2010: s.183; İsen, 1994: s.28, Mehmed Süreyya, 1308: II, s.380; İpekten, 1988: s.380):

*Devran yakarı eylemeden zulm ile çâk,
Seyf-i sitemle dehr seni itmeden helâk,
Hâk olmadan bu cism ü yeke varmadan bu hâk,
Jengâr-ı gamdan it dil u can gözgüsini pâk
Câm-ı mey ile k'âyine-i gayb-bîn ola.*

*** *** ***

*Nitekim sana âdetdür niyâz ehline nâz itmek
Bana hem-hûdurur bir nâza bin dürlü niyâz itmek
Sücûd itdükçe mihrâba seni yâd itdügüm budur
Huzûr-ı kalb olmazsa düriüst olmaz namâz itmek*

*** *** ***

*Rûzgârun bize bu zulm-i firâvânına yuf
Dâdumuz virmez ise dâver-i devrânına yuf
Her denînin dilegince döner itmez bize meyl
Be yüri bu felegün gerdiş-i gerdânına yuf
Dahi bu 'asr ekâbirlerinin ehl-i dile
Kurı tahsînler ile itdügi ihsânına yuf*

*** *** ***

*Bir şeb didim ey şûh ne var sîneni açan
Didi yaramazdur gice âyîneye bakmak*

*** *** ***

*Ey çeşm ü ruhun birle güşâde der-i fitne
Âşûb-ı cemâlün ile pür kişver-i fitne*

*** *** ***

*Bir dem anı ki gül gibi handân ider felek
Âhir beneşşe gibi perîşân ider felek*

Farsça Şiirleri

Resmî'nin Farsça herbiri 7 beyitten oluşan 3 gazeli vardır. Bu gazeller, *Mecmû'a-i Eş'âr*'da [(Mecmû'a-i Nâtemâm-i Visâlî-i Âydînî ve Resmî ve Melihî Eş'ârını Câmî'dir), Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yapı Kredi, Y-451, 35921 Numaralı Yazma, vr. 63ab] yer almaktadır. Mevcut yazma nüshanın varak numaraları, muhtemelen koleksiyon sahibi veya bir başkası tarafından yazmanın sol tarafından yani sonundan başlanarak günümüz rakamlarıyla numaralandırılmıştır ve buna göre şiirler vr. 17ab'de yer almaktadır, ancak bu numaralandırma doğru değildir; tarafımızdan bilimsel şekliyle yani sağdan başlayarak yapılan numarandırmaya göre şiirler 63ab'de yer almaktadır.

Gazellerin ilki, Recez-i müsemmen-i sâlim: Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün; ikincisi, Müctes-i müsemmen-i mahzûf: Mefâilün feilâtün mefâilün feilün; üçüncüsü, Hafif-i mahbûn-i mahzûf: Fâilâtün mefâilün feilün vezinlerinde kalem alınmış olup hepsi de orta seviyede manzumelerdir.

Gazeller, vezin ve kafiye açısından, vezinde bir iki yer dışında kusursuzdur. Örneğin ikinci gazelin 4. beytinin ilk mısraında (بسته بنده كمند زلف تو شد) cümlesinde “بنده” kelimesine anlam bakımından ihtiyaç yokken, vezni tamamlamak için eklenmiştir; ayrıca kelimedeki tamlama “bende-i” değil de “bendey” şeklinde okunarak, şiirde birçok ünlü şair tarafından da kullanılan bir yola başvurulmuştur. Şeyh Gâlip, bu uygulamaya mesnevihanların iskât-ı izâfe dediklerini ve doğru olduğunu, bazılarının ise terk-i izâfe adını verdiklerini, ancak bunun yanlış olduğunu söyler ve “bu gibi yerlerde hemzeyi imâle ile ‘ya’ tevellüd ettirip sonra vasl ile vezin selis olur” (Atalay, Karabey, 2007: s.71); Ahmed Ateş de “vezin gereği bu tamlama ‘i’ si sayılmaz ve ‘ey’ şeklinde bir diftong olur” (Ateş, Tarzi, 1982: s.63) der yani “bendey kemend-i zülf-i to” şeklinde okunacağını ifade ederler.

Üçüncü gazelin üçüncü beytinin ikinci mısraında (ز رُخ مکتب تو) (zi ruh-i mekteb-i to) tamlamasında “رُخ” kelimesinin ilk hecesi kısa olduğu halde, Farsça şiirde pek görülmeyen bir şekilde imâle yapılmış ve uzun okunmuştur.

Gazellerin birincisi (بر) kafiyesi ve (را) redifli; ikincisi, (ان) kafiyesi ve (دارد) redifli; üçüncüsü, (ب) kafiyesi ve (تو) rediflidir. Bütün şiirler rediflidir.

Şiirlerde dilbilgisi bakımından bazı kusurlar vardır. Bunlardan biri önce de ifade edildiği gibi, ikinci gazelin 4. beytinin ilk mısraında (بسته بنده كمند زلف تو شد) cümlesinde “بنده” kelimesine anlam bakımından ihtiyaç olmadığı halde muhtemelen vezni doldurabilmek için böyle bir yola başvurulmuş ve za‘f-1 te’lif kusuru işlenmiş, yani söz dizimi kurallarının aksine cümle kurulmuştur (Değirmençay, 2014: s.6-7). Aynı gazelin 5. beytinin ilk mısraında (بيار باده كه ساقى غم زمانه مرا) (biyar bade ke saqî güm zâmâne mara), “ساقى” bağlacı, “كه” kelimesinden önce gelmesi gerekirken, vezinden dolayı olsa gerek, sonra getirilmiş ve yine za‘f-1 te’lif kusuru işlenmiştir.

İkinci gazelin son beytinin ikinci mısraında za‘f-1 te’lif kusuru vardır:

بیا که رسمی بی دل برای آمدنت فدای روح گرامی ترا روان دارد

Önceki mısraya bağlı olan cümlelerin anlamı tam olarak anlaşılmamaktadır. Bu kusur, “فدای روح گرامی” (değerli ruhun fedası) tamlamasındadır. Doğrusu, “Gel; çünkü gönlünü yitirmiş Resmî, senin gelmen için değerli ruhunu feda [ederek] sana gönderiyor.” olmalıdır.

Üçüncü gazelin son beytinde, ilk mısradaki “درد رسمی” ibaresinin başında “به” edatı gelmesi gerekirken yine vezinden dolayı bu edat kullanılmamış ve ikinci mısradaki bitişik şahıs zamiriyle karşılanmaya çalışılmıştır; ancak beytin anlaşılmasında güçlük çekildiği için yine za‘f-ı te‘lif kusuru işlenmiştir.

Gazelerde birçok edebî sanat vardır. Bunlardan bazıları:

از قامتت ای سیمتن چون یاد کردم در چمن

آمد به سجده نارون آورد خوش تکبیر را

Bu beyitte, “قامت” ile “نارون” arasında teşbih-i tafzil sanatı vardır. Kâmet nârvene yani sevgilinin boyu, nar ağacına benzetilmiş sonra ondan da üstün tutulmuştur (Değirmençay, 2014: s.144). “نارون، چمن” ve “تکبیر، سجده” kelimeri arasında tenasüp sanatı vardır. Sözde anlam bakımından aynı tür veya benzer kelimeler bir arada kullanılmıştır (Değirmençay, 2014: s.95).

زلف و رخت نور و دخان می خوانمش هر صبح و شام

در مصحفِ حسنت چنان دیدم من این تفسیر را

Bu beyitte, “زلف و رخ” ve “نور و دخان” ve “صبح و شام” kelimeleri arasında leff u neşr-i müşevveş sanatı vardır. Şair önce iki kelime zikretmiş, sonra onlarla ilgili iki kelimeyi düzensiz getirmiştir (Değirmençay, 2014: s.102-103). Yani zülûf dumanla, yanak ışıqla, zülûf akşamla, yanak sabahla ilgilidir.

“مصحفِ حسنت” terkiibinde istiâre-i musarraha yani açık istiâre sanatı vardır. Sevgilinin yüzü Mushaf’a benzetilmiş ve yüz hazfedilerek Mushaf yüzünün yerini tutmuştur (Değirmençay, 2014: s.168-169).

“نور، دخان” ve “تفسیر، مصحف” kelimelerinde tenasüp sanatı vardır. Sözde anlam bakımından aynı tür veya benzer kelimeler bir arada kullanılmıştır (Değirmençay, 2014: s.95). “نور، دخان” ile “صبح، شام” kelimeleri arasında tezat sanatı da vardır. Birbirine zıt kelimeler bir arada kullanılmıştır (Değirmençay, 2014: s.99).

ای چشم ترک تیر زن یا رب چه شوخ جنگ جوست

صد قلب قلب بی دلان بشکست زد چون تیر را

Bu beyitte, “ترک” kelimesinde îhâm-ı tenâsüb sanatı vardır. Türlü anlamları olan bir kelimenin kastolunmayan bir anlamıyla diğer bir sözcüğün anlamı arasında ilgi kurma sanatıdır (Soysal, 1987: s.63). Burada “Türk” kelimesinin kastolunmayan anlamı Türk milleti, Türk kavmidir; kelimenin bu anlamı “tîr-zen” ve “ceng-cû” kelimeleriyle ilgili olduğu için îhâm-ı tenasüb sanatı vardır. “Türk” kelimesi edebiyatta daha çok “güzel” anlamında kullanılmıştır; ancak kahraman, yiğit, savaşçı, kavgacı, yağmacı, çevik ve benzeri yönleriyle de öne çıkmıştır (ترک, 2020). Ayrıca “ترک، شوخ، تیرزن، جنگجو، شکست، تیر” kelimelerinde tenasüb sanatı yapılmıştır.

لطفِ خطت در عارضت ندهد اگر نقاش چین

بر لوح سیمین می کشد از مسک تر تحریر را

Bu beyitte, “خط، عارض، لوح، تحریر، نقاش” kelimeleri arasında tenasüb sanatı vardır.

فریاد رسمی کرد اثر در گلستان زان می کند آن عندلیب صبحخیز این ناله شبگیر را

Bu beyitte, “گلستان، عندلیب، صبح، شبگیر، ناله، فریاد” kelimeleri arasında tenasüb sanatı vardır.

سری که درد سر زلف دلبران دارد ز درد سر چه کشد سر که دل بران دارد

Bu beyitte, “سر، سر” kelimelerinde cinâs-ı tam sanatı vardır. İmlâ ve telaffuz bakımından aynı, anlam bakımından farklı olan iki kelime bir arada kullanılmıştır. Birinci “سر” kelimesi baş, ikincisi “سر” uç anlamındadır (Değirmençay, 2014: s.68). “دلبران، دل بران” kelimeleri arasında ise cinâs-ı mürekkep sanatı vardır. Aynı cins kelimelerden biri tek “دلبران” diğeri bileşik “دل، بر، آن” kelimeleridir (Değirmençay, 2014: s.70). Ayrıca “سر، زلف” kelimeleri arasında tenasüb sanatı mevcuttur.

بهای گوهر عمرش هبا کند بر هیچ کسی که آرزوی آن لب و دهان دارد

Bu beyitte, “بهای گوهر عمر” tamlamasında istiâre-i mekniyye sanatının bir türü olan izâfe-i istiârî sanatı vardır. Bu, istiâre bildiren bir tamlamadır. Muzaf olan kelime “گوهر” gerçek anlamında kullanılmamıştır (Değirmençay, 2014: s.173). “بها، هبا” kelimeleri arasında kalb-i baz sanatı vardır. Bir kelimedede bulunan harfler kısmen ters çevrilmiş, başka bir kelime elde edilmiş ve sözde kullanılmıştır (Değirmençay, 2014: s.76). Ayrıca “لب، دهان” kelimeleri arasında da tenasüb sanatı vardır.

مباش غزه به حسن رخت چو باقی نیست که هر بهار و رزان عاقبت خزان دارد

Bu beyitte, “حسن رخ” tamlaması ile “بهار و رزان” kelimeleri arasında teşbih-i cem sanatı vardır. Bir şey birkaç şeye yani yüzün güzelliği bahar mevsimine, bağ ve bahçeye benzetilmiştir (Değirmençay, 2014: s.144). Ayrıca “خزان، رزان، بهار” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

بیا که رسمی بی دل برای آمدنت فدای روح گرامی ترا روان دارد

Bu beyitte, “دل، روح، روان” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

سُگری کو مکرر از لبِ تو یا لبی به ز سیبِ غبغبِ تو

Bu beyitte, tecâhül-i ârif sanatı vardır. Şair, bildiği bir şeyi bilmezlikten gelmiştir (Değirmençay, 2014: s.108). “سگر مکرر و لب، سیب و غبغب” kelimeleri arasında teşbih sanatı vardır. Dudak, iki kez damıtılmış şekere, gabgab yani gıdı da elmaya benzetilmiştir. Ayrıca “سگر مکرر، لب؛ سیب” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

خاک گشتم ز آرزوی لبِ ت تا که سازد زمانه مشربِ تو

Bu beyitte, “زمانه” kelimesinde istiâre-i mekniyye sanatı vardır. Bir tür benzetme sanatıdır. Müşebbeh zikredilmiş, müşebbehün bih zikredilmemiş, fakat müşebbehün bihin ilgilerinden biri “سازد” yer almıştır. Burada “زمانه” su kabı, testi ve benzeri şeyler yapan testiciye benzetilmiş, fakat müşebbehün bihin gerekli karinesi olan “سازد” zamaneye nisbet edilmiştir (Değirmençay, 2014: s.172). Ayrıca “خاک، مشرب” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

الف و نون است قدّ و ابرویت خواندم آن را ز رخِ مکتبِ تو

Bu beyitte, “الف و قد؛ نون و ابرو” kelimeleri arasında teşbih sanatı vardır. Boy, elif harfine, kaç nun harfine benzetilmiştir. Ayrıca “الف، نون؛ قد و ابرو” kelimeleri arasında leff ü neşr-i mürettep sanatı vardır. Önce zikredilen “الف و نون/elif ve nun” kelimeleriyle ilgili olarak getirilen “kad (boy) ve kaç” kelimeleri aynı sırayı takip etmiştir (Değirmençay, 2014: s.102). Yani elif harfi boyla, nun harfi de kaçla ilgilidir. “رخ مکتب” tamlamasında izâfe-i teşbihî başka bir ifadeyle teşbih-i belîğ sanatı vardır. Burada benzetme edatı ve benzeme yönü hafzedilmiştir (Değirmençay, 2014: s.149-150). Sevgilinin yüzü yazı yazılan, okunan yere, kataba benzetilmiştir. “الف، نون، خواندن، رخ، مکتب” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

پایمال اند و سر همی دادند طالبان در طریقِ مطلبِ تو

Bu beyitte, “طالب و مطلب” kelimeleri arasında iştikak sanatı vardır. Aynı kökten yani Arapça “طلب” kökünden türemiş kelimeler kullanılmıştır (Değirmençay, 2014: s.75). Ayrıca “پای، سر” kelimeleri arasında tezat sanatı vardır.

درد رسمی که بی دواست طبیب گفت دارویش است از لب تو

Bu beyitte, “درد، دوا، دارو، طبیب” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

Şiirlerin İçeriği

İlk gazelde sevgili tasvir edilmektedir. Sevgili, boylu poslu, endamlı, gümüş gibi beyaz tenli, zincir zülüflü, siyah saçlı, parlak yanaklı, Mushaf yüzlü, yay kaşlı, ok bakışlı, savaştı, şuh bir Türk'tür yani güzeldir.

Sevgili, zincir gibi zülfünü kimin boynuna atsa, o yüzlerce tedbir de olsa bir an bile ondan kurtulamaz. Beyaz tenli güzelin boyu çimenlikte anılınca, nar ağacı hemen secdeye kapanıp tekbir getirir. Sevgilinin zülfü ve yanağı, ışık ve dumandır, yani son derece parlak ve siyahtır; yüzü Mushaf'tır. Şair, sevgilinin duman ve gece gibi simsiyah olan zülfünü, ışık ve sabah gibi parlak olan yanağını, Mushaf gibi olan yüzünde her sabah ve akşam okumaktadır.

Buradaki sevgili Türk'tür yani güzeldir. Türkler savaştı bir millettir, bu yönleriyle ün salmışlardır; aynı zamanda “Türk”, edebiyatta “güzel” anlamında da kullanılmıştır (“ترک”, www.vajehyab.com, 2020). Türk, nasıl ki savaştaki yiğitliği, ok atmadaki mahareti ve hedefini tam isabetle vurmadaki becerisiyle ünlü ise, sevgilinin gözleri de öyledir; ok gibi bakışlarıyla bir baktı mı, yaydan çıkan ok gibi yüzlerce gönlünü kaybetmiş âşığın kalbini yaralar; onları kendisine âşık eder.

Türk güzeli, şairin âhını işittiği zaman, zülfünü yola koyar, zincir gibi saçlarıyla âhına kaseder. Onun yanaklarındaki hattı öyle güzeldir ki, Çin ressamı, gümüş levhaya taze miskten bir yazı yazsa hatta bir şeyler resmetse de o, ona iltifat etmez.

Resmî Efendi, sabah kalkan ve ötüşüyle gül bahçesindeki gülleri mest eden bülbül gibi sabah feryadına başlayınca, sevgilisinin dikkatini çekmiş ve neticede onun iltifatına mazhar olmuştur.

Şair, ikinci gazelde güzellerin sevenlerine çektiydikleri veya sevenlerinin yaşadığı yahut yaşayacakları sıkıntıları anlatır: Dilberlere gönül veren, kendi başının derdini değil, onların zülfünün ucunun derdini çeker. Güzellerin dudağını ve ağzını arzulayan, inci gibi değerli ömrünü bir hiç uğruna yok eder. Güzellerin aşkı yolunda adım atan, onlara hizmet etmek için bel bağlar ve her zaman ney gibi feryadı figan eder. Güzellerin zülfünün kemendinde esir olanın binlerce canı olsa birini bile kurtaramaz.

Şair, bundan sonra sakiye seslenir ve ondan şarap getirmesini ister; çünkü her şey bir tarafa zamanenin gamı bile, mutlu ve neşeli yarin gözü gibi ona iltifat etme-

mektedir. Daha sonra sözü sevgiliye yöneltir ve yüzünün güzelliğiyle gururlanmamasını söyler; zira her baharın ve bağın hazanı olduğu gibi onun güzelliğinin de sonu olacaktır, bu güzelliği ilelebet kalmayacaktır.

Şair, son beyitte yine sevgilisine seslenir ve gelmesini ister; gelirse gönlünü yitirmiş Resmî'nin feda etmek üzere değerli ruhunu ona teslim edeceğini söyler.

Resmî Efendi, üçüncü gazeline “*Dudağından damıtılmış şeker mi daha iyi yoksa o dudak mı elma gibi tatlı gıdından senin?*” diye tecâhül-i ârif yapıp sevgiliyle konuşarak söze başlar ve devamlı sevgilinin dudağının arzusuyla yani onun dudağını öpebilme isteğiyle, felek testi yapsın da sevgili içsin, kendisi de muradına ersin diye toprak olduğunu söyler; zira toprak olunca felek ondan çamur karıp testi yapacak, sevgili bu kaptan içtiğinde onu öpecek ve Resmî Efendi de muradına erecektir.

Resmî Efendi, sevgilinin boyunu ve kaşını elif ve nun harfine benzetir ve onları, onun mektebinde yani yazıların yazılı olduğu yüzünde veya kitabında okuduğunu dile getirir. Sevgilisine kavuşabilmek için varlık hazinesinden sahip olduğu her şeyini, malını mülkünü, parasını onun merkebinin yani binitinin ayaklarının altına saçtığını söyler. Taliplerinin, sevenlerinin onun muradının yolunda başlarını ayaklar altına koyduklarını hatırlatır.

Şair, bundan sonra zahide çatar, onu eleştirir; kendisinin yani Resmî Efendi gibi olanların mezheblerinin, gittikleri yolun âşıklık olduğunu söyler ve “*Sen neresisin, nerededir gittiğin yolun senin?*” diyerek zahidi küçümser, onun kendilerine ulaşamayacağını iddia eder.

Şair, son beyitte sevgilisine, -doktorun, Resmî'nin dermansız derdinin ilacının onun yani sevgilinin dudağında olduğunu dile getirdiğini söyler ve ondan, gelip kendini öpmesini, bir öpücükle kendisine şifa vermesini ister.

Farsça Gazeller ve Türkçe Çevirisi

1. Recez-i müsemmen-i sâlim: Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün.¹

بر گردن هرکس که آن زلف افکند زنجیر را
 یک دم رها نبود ازو گر صد کند تدبیر را
 از قامتت ای سیمتن چون یاد کردم در چمن
 آمد به سجده نارون آورد خوش تکبیر را

¹ *Mecmû'a-i Eş'âr* (Mecmû'a-i Nâtemâm-i Visâli-i Âydnî ve Resmî ve Melihî Eş'ârını Câmi'dir), Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yapı Kredi, Y-451, 35921 Numaralı Yazma, vr. 63a.

زلف و رخت نور و دخان می خوانمش هر صبح و شام
 در مصحفِ حسنت چنان دیدم من این تفسیر را
 ای چشم ترکِ تیر زن یا رب چه شوخ جنگ جوست
 صد قلب قلب بی دلان بشکست زد چون تیر را
 زلفش به دست آرد روان گاهی که آهم بشنود
 آهنگِ آهم می کند آوازه زنجیر را
 لطفِ خطت در عارضت ندهد اگر نقاش چین
 بر لوح سیمین می کشد از مسک تر تحریر را
 فریاد رسمی کرد اثر در گلستان زان می کند
 آن عندلیبِ صبح خیز این ناله شبگیر را

*Ber gerden-i her kes ki ân zulf efkened zencîr râ
 Yek dem rehâ ne'bved ez'û ger sed koned tedbîr râ*

*Ez kâmetet ey sîm-ten çun yâd kerdem der çemen
 Âmed be secdê nârven âverd hoş tekbîr râ*

*Zulf u ruhet nûr u duhân mî hânemeş her subh u şâm
 Der mushaf-ı husnet çenân dîdem men in tefsîr râ*

*Ey çeşm-i turk-i tîr-zen yâ rab çi şûh-i ceng-cûst
 Sed kalb-i kalb-i bî-dilân bi'şkest zed çun tîr râ*

*Zulfeş be-dest âred revân gâhî ki âhem bi'şneved
 Âheng-i âhem mî koned âvâze-i zencîr râ*

*Lutf-i hatet der 'ârîzet ne'dhed eger nakkâş-i Çîn
 Ber lovh-i sîmîn mî keşed ez misk-i ter tahrîr râ*

*Feryâd-ı Resmî kerd eser der gulsitân z'ân mî koned
 Ân 'andelîb-i subh-hîz in nâle-i şebgîr râ*

*O zülfün boynuna zincir atmış olduğu kimse,
 Yüzlerce tedbir de alsın, kurtulamaz ondan bir an bile.*

*Ey gümüş tenli [güzel]! Senin boyunu anınca çimenlikte,
 Nar ağacı secdeye kapandı, tekbir getirdi güzelce.*

*Zülfün ve yanağın, ı ışık ve dumandır, her sabah akşam okurum onları,
Senin güzellik Mushaf'ında, öyle gördüm ben bu tefsiri, bu izahı.*

*Ey, ok atan Türk/güzelin gözleri, ya Rabbi, ne şuhtur ne savaşı!
Atunca okunu, yüzlerce gönlünü kaybetmiş âşığın kalbini parçaladı.*

*Âhımı işittiği zaman, ruhumu ele geçirir zülfü,
[Saçının] zincir sesi ahımın ahengi olur [her türlü].*

*Yanaklarındaki hattın iltifat etmez, Çin ressamı
Gümüş levhaya taze miskten yazsa da bir yazı.*

*Resmî'nin feryadı tesir etti gül bahçesine; zira
Başlıyor o sabah kalkan bülbül, sabah feryadına.*

2. Müctes-i müsemmen-i mahzûf: Mefâilün feilâtün mefâilün feilün.²

ز دردی سر چه کشد سر که دل بران دارد	سری که دردی سر زلفِ دلبران دارد
کسی که آرزوی آن لب و دهان دارد	بهای گوهر عمرش هبا کند بر هیچ
چو نی همیشه میان بسته و فغان دارد	هر آنکه در ره عشق بتان قدم بنهاد
یکش رها نکند گر هزار جان دارد	دلی که بسته بنده کمند زلف تو شد
چو چشم یار سبکروح سرگران دارد	بیار باده که ساقی غم زمانه مرا
که هر بهار و رزان عاقبت خزان ³ دارد	مباش غره به حسن رخت چو باقی نیست
فدای روح گرامی ترا روان دارد	بیا که رسمی بی دل برای آمدنت

*Serî ki derd-i ser-i zulf-i dilberân dâred
Zi derd-i ser çi keşed ser ki dil ber ân dâred*

*Behâ-yi gûher-i 'omreş hebâ koned ber hîç
Kesî ki ârzû-yi ân leb u dehân dâred*

*Her ân ki der reh-i 'ışk-ı butân kadem bi'nhâd
Çû ney hemîşe miyân-beste vu figân dâred*

*Dilî ki beste-i bende'y kemend-i zulf-i to şod
Yekeş rehâ nekoned ger hezâr cân dâred*

*Beyâr bâde ki sâgî gam-ı zemâne merâ
Çû çeşm-i yâr-i sebuk-rûh ser-gerân dâred*

² Mecmû'a-i Eş'âr, vr. 63ab.

³ که هر بهار و رزان عاقبت خزان : در اصل «که هر بار و رزان عاقبت خزان» است.

*Mebâş gurre be husn-i ruhet çû bakî nîst
Ki her behâr u rezân 'âkîbet hezân dâred*

*Biyâ ki Resmî-yi bî-dil berâ-yi âmedenet
Fedâ-yi rûh-i gerâmi-yi torâ revân dâred*

*Dilberlerin zülfünün ucunun derdini çeken baş,
Baş ağrısını nasıl çeker, ona gönül veren baş?*

*Heba eder inci gibi değerli ömrünü hiç yere,
O dudağı ve ağzı arzulayan kimse.*

*Güzellerin aşkının yolunda adım atan,
Bel bağlar, ney gibi figan eder her zaman.*

*O gönül ki esirdir senin zülfünün kemendinde,
Binlerce canı olsa, kurtaramaz birini bile.*

*Getir şarabı saki; zira zamanenin gamı
Sevgilinin uçarı gözü gibi ağırlaştırdı başımı.*

*Yüzünün güzelliğiyle gururlanma; zira kalma daima;
Çünkü her baharın ve bağın hazanı vardır sonunda.*

*Gel; çünkü gönlünü yitirmiş Resmî, senin gelmen için
Aziz ruhunu gönderiyor sana feda etmek için.*

3. Hafif-i mahbûn-i mahzûf: Fâilâtün mefâilün feilün.⁴

یا لیبی به ز سیب غبغب تو	سُگری کو مکرر از لب تو
تا که سازد زمانه مشرب تو	خاک گشتم ز آرزوی لب ت
خواندم آن را ز رُخ ⁵ مکتب تو	الف و نون است قدّ و ابرویت
کردم ایثار پای مرکب تو	آنچه دارم ز نقد هستی خویش
طالبان در طریق مطلب تو	پایمال اند و سر همی دادند
تو کجایی کجاست مذهب تو	زاهدا عاشقیست مذهب ما
گفت دارویش ⁶ است از لب تو	درد رسمی که بی دواست طبیب

⁴ Mecmû'a-i Eş'âr, vr. 63b.

⁵ خواندم آن را ز رُخ : در اصل «خوندم انرا زخ» است.

⁶ دارویش : در اصل «دارویش» است.

*Sukkerî kû mukerrer ez leb-i to
Yâ lebî bih zi sîb-i gabgab-i to*

*Hâk geştem zi ârzû-yi lebet
Tâ ki sâzed zemâne mişreb-i to*

*Elf u nûn'est kadd u ebrûyet
Hândem ân râ zi ruh-i mekteb-i to*

*Ânçi dârem zi nakd-i hesti-yi hîş
Kerdem îsâr pâ-yi merkeb-i to*

*Pâyemâl'end u ser hemî dâdend
Tâlibân der tarîk-ı metleb-i to*

*Zâhidâ 'âşıkîst mezheb-i mâ
To kucâyî kucâst mezheb-i to*

*Derd-i Resmî ki bî-devâst tabîb
Goft dârûyeş est ez leb-i to*

*O şeker mi daha iyi dudağından damıtılmış senin
Yoksa o dudak mı elma gibi tatlı gıdından senin?*

*Toprak oldum dudağının arzusuyla,
Zamane yapsın diye su testini senin.*

*Elif ve nun'dur boyun ve kaşın senin;
Okudum onu mekteb gibi yüzünden senin.*

*Kendi varlık naktimden sahip olduğum şeyi,
Saçtım merkebinin ayağına senin.*

*Ayaklar altında, hep baş koyuyorlar
Talipler, muradının yolunda senin.*

*Ey zahit! Âşıklıktır mezhebimiz bizim;
Sen nerelisin, nerededir gittiğin yolun senin?*

*Resmî'nin dermansız derdine, doktor
Dedi ki ilacı dudağındandır senin.*

Sonuç

Resmî Efendi'nin her bir yedi beyitlik üç adet Farsça gazeli bir Türk şairin ana dili dışında yabancı bir dilde şiir söylemesine bakılırsa, bir takım eksiklikleriyle birlikte -ki bunlar da muhtemelen müstensih hatası olmalıdır, zira bu üç şiir şimdilik tek bir mecmuada yer almaktadır-, nisbeten güzeldir.

Bütün şiirler aruz vezni, Recez, Müctes ve Hafif bahirlerinde yazılmış olup fesahat açısından muhtemelen vezinden kaynaklı birkaç za‘f-ı te‘lif kusuru dışında orta derecede manzumelerdir. Hepsî de rediflidir. İhâm, cinas, teşbih, leff ü neşr, istiâre, kalb, tenasüp, tezat gibi birçok edebî sanata yer verilmiştir.

Resmî Efendi, her üç manzamede de gazelin ana konusu yani sevgiliden bahsetmiştir. Sevgili, boylu poslu, endamlı, beyaz tenli, zincir zülüflü, siyah saçlı, parlak yanaklı, Mushaf yüzlü, yay kaşlı, ok bakışlı, savaşçı, şuh bir Türk’tür yani güzeldir. Güzeller, sevenlerine eziyet eder, onlara yüz göstermezler. Âşıkların maruz kaldığı birçok sıkıntı, acı ve keder vardır. Âşık, sevgilisine kavuşabilmek için sahip olduğu her şeyini, malını mülkünü, parasını feda eder.

Kaynakça

- Akar, Harun. (2010). *Heşt Bihişt (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE.
- Ateş, Ahmet ve TarzîAbdulvehhâb. (1982). *Farsça Grameri*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (1333 h.). *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Canım, Rıdvan. (2000). *Latîfî, Tezkiretü’s-şu‘râ ve Tabsıratü’n-nuzemâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Değirmençay, Veyis. (2012). *Farsça Arûz ve Kafiye*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- (2014). *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*, Ankara: Aktif Yayınevi.
- İpekten, Haluk v.dğr. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- İsen, Mustafa. (1994). *Künhu’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Ankara Kültür Merkezi Yayınları.
- Kastamonulu Latîfî. (1314). *Tezkire-i Latîfî* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul: İkdâm Derseâdet Matbaası.
- Mecmû‘a-i Eş‘âr* (Mecmû‘a-i Nâtemâm-i Visâlî-i Âydîni ve Resmî ve Melihî Eş‘ârını Câmî‘dir), Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yapı Kredi, Y-451, 35921 Numaralı Yazma.
- Mehmed Süreyya. (1308). *Sicill-i Osmânî I-IV*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Soysal, M. Orhan. (1987). *Edebî San‘atlar ve Tanınması*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Şeyh Gâlip. (2007). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* (Mehmet Atalay-Turgut Karabey), Konya: Konya Belediyesi Yayınları.

Şeyhî. (1990). *Şeyhî Divanı* (haz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yayınları.

Tuman, Mehmet Nâil. (2001). *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara: Bizim Büro Yay.

ترك . 14 Mart 2020 tarihinde www.loghaatnameh.org. adresinden erişildi.

ترك . 14 Mart 2020 tarihinde www.vajehyab.com. adresinden erişildi.

www.tdk.gov.tr